

Jolanda Brihta

IZBOR TEKSTOVA ZA UDŽBENIK STRANOG JEZIKA NA II STUPNJU NASTAVE

U broju 2 ovog časopisa govorila je prof. Mirjana Jurčić o koncepciji budućih udžbenika za strane jezike. Među ostalim govorila je i o izboru tekstova i o tematici. Njezino izlaganje uglavnom se odnosi na početnu nastavu stranog jezika u osnovnoj školi, iako se mnogo od onoga što je rečeno može primijeniti na svim stupnjevima. Mene je ono potaklo da kažem nešto o udžbenicima za škole II stupnja, ali samo s jednog aspekta, s aspekta izbora tekstova.

Birajući tekstove za jezični udžbenik, autor budućeg udžbenika nalazi se pred jednim od najtežih zadataka. Tu je njegova odgovornost najveća. Pomisao da mora odabrati ograničen broj tekstova koji najbolje odgovaraju planu i programu sa svih aspekata primorava ga da se duboko zamisli nad tim izborom i da mu bude potpuno jasno za svaki pojedini tekst zašto ga je odabrao i što želi njime postići.

Koji su osnovni zahtjevi kojima bi tekstovi trebali da zadovolje? Mislim da bismo ih mogli svesti na nekoliko točaka. Tekst bi morao biti: zanimljiv, aktualan, idejno odgojan, jezično dostupan, stilski lijep.

Možda, štoviše, sigurno, sve te komponente neće u svakom tekstu biti odmah uočljive, ali će se kroz obradu mnoge od njih pokazati. O nastavniku, o njegovoj metodi rada, o pripremi i znanju nastavnika ovisi koliko će od teksta dobiti učenik.

Zanimljivost. O tome što znači zanimljiv tekst mišljenja su divergentna. Mora li on biti zanimljiv općenito, za svakoga (ukoliko to može biti), mora li biti zanimljiv za učenika i za nastavnika, ili samo za jednog ili drugog? Treba li birati tekst prema ukusu učenika i povlađivati tom ukusu? Hoće li taj zanimljivi tekst biti podesan za obradu u razredu? Što ćemo njime postići — itd.?

Budući da se udžbenik piše za učenike, logično je da pri izboru prvenstveno treba misliti na njih. To ipak ne znači da treba ići linijom najmanjeg otpora i povlađivati njihovu ukusu, jer je, između ostalog, jedan od zadataka nastave stranog jezika (bar bi to morao biti) razvijanje ukusa učenika.

Možda će neki tekst biti vrlo zanimljiv kad ga prvi put čujemo. Sve će u njemu biti jednostavno i jasno i budući da je tako, neće dati poticaja za daljnji razgovor. Ima pak tekstova koji se učenicima pri prvom upoznavanju ne sviđaju, ali obradom nastavnik ih učenicima čini sve atraktivnijim, ukazujući im na sve što u tom tekstu mogu naći. Spretnim mani-

puliranjem on izaziva kod učenika razne asocijacije, a neslaganje u mišljenju daje obilan materijal za razgovor. Uz to može nastavnik u višim razredima provesti jednostavnu analizu autorova načina pisanja (konstrukcija rečenica, izbora vokabulara), a to će također tekst približiti učeniku i učiniti ga zanimljivim.

Aktualnost. Treba najprije utvrditi što taj pojam u ovom slučaju znači. Možda bi bilo bolje kad bismo umjesto »aktualan« rekli »uvijek aktualan«, jer ako mislimo na aktualnost u svakidašnjem smislu te riječi i uvrstimo takav tekst, lako bismo pogriješili. Takav bi se tekst već nakon kratkog vremena mogao pretvoriti baš u suprotno od onoga što smo htjeli postići, tj. bio bi neaktualan. To bi se moglo dogoditi s člancima iz dnevne štampe, kao što su npr. članci o nekim novim otkrićima i izumima koji su obično popraćeni uvodom, kao npr.: »Pronađen serum koji će zauvijek učiniti kraj toj opakoj bolesti« itd. Nakon godine dana, ili prije, već se o tom novom otkriću ništa ne zna, a autor udžbenika nalazi se u neugodnu položaju. Takvi »aktualni« članci mogu vrlo dobro poslužiti kao dodatni materijal koji nastavnik donosi sa sobom da bi ih učenicima pročitao ili dao ključne postavke i tako aktualizirao nastavu. Uvijek je bolje odabrati tekst čija se radnja odnosi na poznati događaj ili temu i putem obrade aktualizirati ga negoli obratno.

Kao ilustraciju za takav tekst mogli bismo uzeti odlomak »Hiroshima« iz »Here to Stay« od John Hresleya (An English Reader III). Tu se opisuje događaj iz nedavne prošlosti koji je svima poznat i bit će uvijek aktualan. Uvijek će pružati nastavniku mogućnosti za svestranu diskusiju o aktualnim problemima.

Kao drugi primjer navela bih odlomak iz romana »Adam Beede« od Georgea Eliota »The Desire for Knowledge« (A Sixth-Year English Course). U tom se odlomku govori o jednoj skupini nepismenih radnika koji žele da postanu pismeni. Taj tekst iz 19. stoljeća daje nastavniku široke mogućnosti da, polazeći od njega, govori o suvremenom školovanju radnika i da zajedno s učenicima istakne sve prednosti današnjeg vremena.

Mislim, dakle, da bismo mogli reći da aktualnost u svakidašnjem smislu te riječi ne smije biti kriterij po kojemu neki tekst nalazi svoje mjesto u udžbeniku. Naime, pomoću spretno odabranih pitanja i donošenjem dodatnog materijala svaki se tekst može aktualizirati.

Idejnost. Idejni i odgojni faktor teksta usko su povezani tako da se često potpuno ali uvijek bar djelomično pokrivaju.

Kako treba autor da s idejno-odgojnog stajališta bira tekst? Moramo biti svjesni činjenice da se nastava nigdje ne nalazi u tom pogledu na opasnijem terenu negoli u nastavi stranog jezika, ali da su isto tako velike i mogućnosti za idejno-odgojno djelovanje. Opasnost se krije 1. u loše odabranom tekstu, 2. u neizgrađenosti nastavnika i 3. u svjesnu izobličavanju idejno-odgojnog cilja.

Pri biranju teksta, prije nego što se autor odluči da taj tekst uvrsti, treba ga s idejnog stajališta točno analizirati kako bi sam mogao zamisliti rad na tom tekstu i sve mogućnosti do kojih bi diskusija o toj temi mogla u razredu dovesti.

Ako se radi o temama koje prikazuju život u stranim zemljama, ljude na radu i na odmoru, njihovu umjetnost i kulturu, tekst mora biti objek-

tivan. Strane zemlje, njihovi stanovnici i sve što je s njima u vezi ne smiju se idealizirati, ali se isto tako ne smiju isticati samo negativne strane. Budući da u razgovorima o takvim temama često uspoređujemo svoj život i svoju zemlju sa životom ljudi iz zemalja čiji jezik učimo, prirodno je da ne želimo da u tim razgovorima naša zemlja prođe lošije, ali isto tako moramo paziti da i prema stranoj zemlji budemo objektivni. Razvijanje podnošljivosti i razumijevanja među raznim narodima također je jedan od zadataka nastave stranih jezika.

Tendencija teksta ne smije biti nametljivo vidljiva i ne smije ići na uštrb zanimljivosti. Idejno-odgojni cilj teksta bit će promašen ako tekst nije zanimljiv. Ako on odbija one kojima je namijenjen, odbijati će ih i ideja koju taj tekst obrađuje.

Ako je tekst s idejnog gledišta dobro odabran, bit će rad s takvim tekstom, osobito u višim razredima, vrlo plodan, osobito da razvije razgovor između nastavnika i učenika ili učenika međusobno.

Vrste tekstova. Po vrsti tekstova treba u nastavi na drugom stupnju razlikovati I i II razred od III i IV. U I razredu još se donekle držimo sličnih kriterija kao u VIII razredu osnovne škole. To znači da su tekstovi kratki, a tematika uglavnom iz uskog kruga svakidašnjeg života. Mnogo je mjesta dano kratkim dijalozima, namijenjenim određenim situacijama.

U II razredu postepeno napuštamo taj kriterij. Tekstovi su nešto duži a uz tematiku iz uskog kruga svakidašnjeg života prelazi se na šire polje interesa kao na dopunu tom uskom polju, ali ipak još s njim povezano. Dijaloga će biti manje, a neki od njih bit će u vezi s onom širom tematikom.

U III i IV razredu potpuno ćemo napustiti dijaloge sastavljene ad hoc i namijenjene određenoj situaciji. Umjesto njih uvrstit ćemo kraće odlomke iz kakvog romana ili novele pisane u obliku dijaloga, ili kraći prizor iz modernog kazališnog komada. Takav prizor, ako je dobro odabran, sigurno je najprirodniji i najsavršeniji oblik dijaloga.

Prozni tekstovi koje odaberemo bit će iz raznih područja ljudske aktivnosti. Bili to eseji ili članci iz kulture, filozofije, tehnike, glazbe itd., morali bi osim toga što ispunjavaju već prije spomenute kriterije biti i stilski i jezično vrijedni.

Kao što ne bi bilo na mjestu ograničiti se u završnim razredima samo na literarne tekstove, isto bi tako bilo pogrešno eliminirati ih. Svaki tekst koji odgovara prije navedenim zahtjevima može doći u obzir, a ako takav tekst dolazi iz pera poznatog pisca, bit će mu to samo još jedna prednost.

Često čujemo prigovore u vezi s literarnim tekstovima. Kaže se da nisu potrebni, jer da učenik te pisce može čitati u prijevodu i tako se s njima upoznati.

Mislim da bi bilo sasvim realno tražiti da se učenik nakon šest ili sedam godina učenja stranog jezika upozna s nekim velikanima književnosti, čitajući tekstove tih autora u originalu. Ako to ne možemo postići, ne možemo reći da je cilj nastave stranog jezika potpuno ostvaren.

Ako već u osnovnoj školi možemo tražiti da učenik u skromnom obujmu upozna zemlju, običaje i način života naroda čiji jezik uči¹, onda se sigurno

¹ M. Jurčić: »Prilog koncepciji suvremenog udžbenika stranih jezika«. *Strani jezici*, II, 1973, br. 2, str. 98—106.

na drugom stupnju može tražiti da to znanje upotpuni književnim tekstovima o kulturi, civilizaciji, umjetnosti i o književnosti toga naroda. Takvi će tekstovi biti velik doživljaj za mnoge učenike, a učinak sigurno neće izostati. Uzmimo da učenik u školi pročita i analizira odlomak iz djela poznatog pisca za kojega prije nije znao i potaknut time to djelo pročita u prijevodu — učinak nije izostao. Ili, obratno: učenik poznaje djelo, pročitao ga je u prijevodu, a nakon toga obrađen je u školi odlomak iz tog djela u originalu. Učenik će biti posebno zainteresiran da čuje kako to zvuči na stranom jeziku i bit će zadovoljan kad vidi da to može čitati i u originalu. Tu i opet može nastavnik znatno utjecati na uspjeh time da spomene naš prijevod ili da upozori učenika na neke razlike između prijevoda i originala.

Poeziju dosad nismo spomenuli pa bi trebalo nešto i o tome reći.

Sigurno je da u našem konačnom izboru tekstova ne možemo poeziji ostaviti mnogo prostora, ali je isto tako sigurno da je ne možemo potpuno eliminirati. I poezija može u nastavi stranog jezika na razne načine korisno poslužiti. Izbor pjesama još je teži od izbora prozних tekstova. Treba naći pjesme čija sintaksa i vokabular ne odstupaju odviše od običnog govora. Takve pjesme mogu svojim ritmom (rhythmic pattern) dobro poslužiti za uvježbavanje intonacije. Druge će pak svojim izborom riječi i svojim slikovitim usporedbama otkriti učeniku zvučnost i ljepotu stranog jezika. Cilj će biti postignut ako učenik osjeti da je pjesma lijepa, iako je on ne može shvatiti onako potpuno kako shvaća pjesmu na materinjem jeziku.

Vokabular. Pri biranju tekstova morat će autor udžbenika obratiti pažnju i vokabularu, ali će to činiti na drugi način negoli pri izboru tekstova za osnovnu školu. Kod tekstova za prvu godinu još će postupiti kao u završnom razredu osnovne škole, tj. voditi će strogo brigu o broju riječi i o njihovoj frekvenciji, dok će u višim razredima morati od toga odstupiti. Tu će uzeti drugi kriterij.

Ako tekst odgovara većini prije spomenutih uvjeta, autor će ga uvrstiti, iako ima veći broj nepoznatih riječi nego što bi smio imati. Naravno da se u takvu slučaju ne polazi od pretpostavke da će učenik te riječi aktivno usvojiti. Mogli bismo čak reći da, među ostalim, mora u udžbeniku biti i takvih tekstova. Pomoću njih učenik će naučiti da se snađe u tekstu u kojem ima i takvih riječi, kojima se on kasnije više neće služiti, nego će ih (gdje god je to moguće) zamijeniti riječima koje su mu poznate. Tako ćemo najbolje vidjeti koliko je učenik shvatio tekst. Bilo bi mnogo teže snaći se u tekstu s novim teškim i neobičnim konstrukcijama. Zato takav vokabular ne bi smio odvratiti autora udžbenika od uvrštavanja toga teksta, ako je sadržajno, formalno i idejno lijep. Ne bi bilo dobro ni da se tekst simplifikira, jer bi ga to samo pokvarilo. Do simplifikacije doći će ionako kad, kako je prije rečeno, učenik počne tekst reproducirati ili o njemu diskutirati.

U svom izlaganju nastojala sam ukazati na složenost i odgovornost zadatka biranja tekstova. Sve navedene točke sigurno čine bit onoga čemu valja obratiti najveću pažnju, ali sigurno ne sve. Pa i svaka od ovih točaka može se još detaljnije obraditi.

Bit će dobro ako nastavimo razmišljanja o toj temi i ako ovaj članak posluži kao polazna točka za daljnju diskusiju.